

Inhoud

Thema *wandelen en waanzin*

Wandel-academie Nemo Polen

Het verlangen naar bergen

Met Groen Links naar nieuwe
Wandelwet

Interview schrijfster Esther Bakker

Nemo Jaarverslag 2002 en

Beleidsplan 2003/2004

Reisprogramma 2003

Nieuw: wandelarrangementen in
grensgebieden

SNEL BOEKEN

Hemelvaartweekend

29 mei – 1 juni

Pinksterweekend

6 - 9 juni

Cultuurreis Silezië/Polen

21 - 29 juni

Polen voorjaarsreizen

tussen 20 april - 18 mei

Klussenweken Polen

6 - 18 mei

NOTEREN!

Pools Café 14 maart:

o.a. zomerprogramma, video

Ledenvergadering 11 april

EXTRA

Wandelprogramma voorjaar/zomer

2003 op de achterkant!

INTERNET

www.nemo-net.nl (Nemo)

www.voetpaden.nl (Steunpunt)

www.polen-net.nl (Nemo Polen)

www.tweevoeter.nl (wandelnieuws)

www.wandelzoekpagina.nl (routes)

Colofon

Deze nieuwsbrief-editie van het tijdschrift De Vrije Wandelaar is een uitgave van Vereniging Nemo, Westerpark 2, Amsterdam. Eindredactie: Peter Spruijt

Wandelen en waanzin

*dwalen zwalken flaneren pelgrimeren vagebonderen overschrijden
landlopen lanterfantten strompelen stappen insluipen sukkelen kruipen
strunen darren hossen slaapwandelen rauwdouwen dalven omlopen klossen
overtreden verdwalen kuieren dauwtrappen leuren warmlopen toeren tippelen
uitwaaien vluchten ontlopen sjokken scharrelen zwerven drentelen rondspoken
grasduinen struinen rondhangen schuimen rondklooien zeulen dartelen klunen
straatslijpen schuinsmarcheren vrijbuiten ijsberen banjeren kroeglopen draven
sloffen trekken stiefelen schrijden slenteren paraderen dolen sluipen pallieteren*

Nemo organiseert wandelingen en komt op voor het behoud en de toegankelijkheid van voetpaden

Nemo Centrum Amsterdam: geopend van maandag t/m vrijdag 09.00-17.00 uur (woensdag gesloten)

Westerpark 2 • 1013 RR Amsterdam • tel/ fax: 020 6817013 • e-mail: nemo@pz.nl • internet: www.struinen.nl • giro: 527317

Nemo Centrum Polen • Kopaniec-Miedzylesie 5 • 58-512 Stara Kamienica • Polen • polen@pz.nl • www.polen-net.nl

reserveren alleen via Nemo Centrum Amsterdam

Nemo vernieuwt zich

Na 15 jaar is Nemo toe aan vernieuwing. Op 11 september 1988 was de eerste zondagwandeling, meteen al een aktiewandeling over hekken en prikkeldraad, inclusief koffie/soep. Nemo werd niet alleen een wandelclub, maar ook een aktiegroep voor het behoud van voetpaden. Als een rupsvirus maakte Nemo een mars door de instituten. Dit leverde niet alleen erkenning en bekendheid op, maar ook een moeizaam proces om een eigen vorm te vinden in de officiële wandelwereld. De rups met meer dan 1300 poten (trouwe leden) wikkeld zich na diverse groeistuipen (o.a. conflicten met besturen, autoriteiten en wandelbobo's - zie jaarverslag) vorig jaar in een cocon van bezinning en reflectie. Daarbij voelde de staf zich gesteund door de ledenenquête. Dit voorjaar breekt de cocon open en komt er een kleurige vlinder te voorschijn! Nemo vernieuwt zich. Lees maar...

Nieuw in het wandelprogramma

Het verlangen naar bergen

Bergen NH, Nederhorst den Berg, Giersbergen, Paasheuvel, Darthuizerberg, Grebbeberg, Beekbergen, Hazenbergen, Galgenberg, Emminkhuizer Berg, Driesche Berg

Voor de degelijke Hollandse polderwandelaar zijn bergen hooguit misleidende wolkenformaties en illusies opgebouwd uit wandelherinneringen ver weg. Welke wandelaar fantaseert niet tussen zijn oogharen over een reuzengebergte aan de horizon in het vlakke polderland. Sinds Nemo zich gevestigd heeft in het echte Reuzengebergte, zitten de bergen op het netvlies gebakken: ze laten niet meer los. De bergen duiken overal op, niet alleen hun fysieke vorm, maar ook in hun mythische vorm als berggeesten en waanzinnige topervaringen. Onze obsessie voor bergen uit zich als een onweerstaanbaar *verlangen naar bergen*. Nemoleden worden onherroepelijk meegesleurd in deze obsessie; geen redden aan. Daarom verschijnen dit jaar overal *bergen* in het wandelprogramma. Natuurlijk niet alleen het Reuzengebergte en Isergebergte in Polen, maar ook de bergen in het vlakke Nederland! Vincent, onze wandelroutemaker en padenspecialist, vond overal (gouden) bergen in de polders. Ze waren vaak weggestopt, ontkend, verdrongen uit ons poldermodel, dat genetisch ingebakken is in elke Hollander, die klaagt dat hoge bomen veel wind vangen en alles wegmaait wat boven het maaiveld uitkomt. Nemo kon er niet meer tegen; tegen *platforms*, die alles matigen en egaliseren: Nemo stapte uit het Wandelplatform Tegen de 'week van het platteland' die de boeren nog meer PR verschaft om het landschap op *platte* wijze te vermarkten: Nemo stopte met de week van het platteland. *Terug naar de bergen*. Dit jaar een eerste kennismaking, de eerste beklimming. Volgend jaar verder en hoger. We nemen Nederhorst den Berg en Bergen NH als startpunt, en gaan op zoek naar de hoogtoppen in deze twee bijzondere gemeenten.

Primeurs

De Nemo-leden zitten op de eerste rij. Nemo is 15 jaar jong, een prachtige leeftijd voor een nieuwe lente en een nieuw begin. Stap in het avontuur dat Nemo heet, voor een spannende voetreis naar Niemandsland! Primeurs dit jaar: Wandelproject '*verlangen naar bergen*' en de nieuwe individuele arrangementen '*grenzeloos wandelen*' Nieuw aanbod *cultuurhistorische wandelingen*. Lobby voor een nieuwe *wandelwet*, met Groen Links Oprichting van de '*wandel-academie*' in Polen Workshop over Lacan '*landschap en verlangen*'. Oprichten van de *D-shop*, winkel/loket voor duurzaam toerisme in Amsterdam. Kom naar de **Algemene Ledenvergadering** op 11 april in het Wandelcafé om mee te denken over de Nemo-plannen. De vergaderstukken staan achter in dit nummer en kunnen ook telefonisch bij Nemo worden opgevraagd.

Grenzeloos wandelen

Drie nieuwe individuele wandelarrangementen

Naast de georganiseerde dagwandelingen, weekends en weken, biedt Nemo ook een aantal individuele wandelarrangementen aan, die op eigen gelegenheid gelopen kunnen worden. De arrangementen in de Weerribben, Oudewater en Drente zijn zeer succesvol door de bijzondere accommodaties en de prachtige wandelroutes. Nemo breidt dit jaar de individuele arrangementen uit met drie nieuwe arrangementen. Thema is *grenzeloos wandelen*. Zoals bekend, specialiseert Nemo zich in grensoverschrijdend wandelen. De grenzen die de Nederlandse grondeigenaren en politici aan wandelaars stellen, in de vorm van hekken, prikkeldraad en verbodsbordjes, zijn voor Nemo onverdraaglijk en een uitdaging grenzen te overstijgen. De wandelaar die zijn grenzen overschrijdt, wandelt als ontdekkingsreiziger in een niemandsland; vandaar de naam nemo, dat '*niemand*' betekent. Bordjes met '*niemand mag hier komen*', worden dan ook als uitnodiging opgevat om door te lopen.

Het grenzeloos wandelen wordt dit jaar letterlijk genomen door het aanbod van drie nieuwe individuele wandelarrangementen in grensgebieden met grensverleggende accommodaties. De wandelingen zijn ontdekkingstochten in de marges van het landschap. Voor meer informatie: zie de Reiskrant achter in dit nummer.

1. Voormalig douanekantoor precies op de grens Winterswijk - Duitsland (het Woold)
2. Molen de Korenbloem in het grensgebied van Zuid Oost Groningen - Duitsland.
3. St. Benedictusabdij de Achelse Kluis precies op de grens Brabant - België

Nemo Centrum Polen hele jaar open

Nieuwe beheerders heten wandelaars welkom

De afgelopen jaren was het Nemo Centrum in Polen alleen in de schoolvakanties geschikt als volwaardige accommodatie voor wandelliefhebbers. Dit jaar zijn er vanaf 13 april tot 19 oktober twee beheerders (Hans van Amsterdam en Fred Mouw), die de gasten hartelijk zullen ontvangen en ze letterlijk op weg helpen in het Poolse wandelland van Iser- en Reuzengebergte. Elk seizoen heeft zijn eigen charme in de natuurgebieden rond het Reuzengebergte. Voor het eerst is het hele seizoen te 'bewandelen' vanuit het Nemo Centrum. Gasten zijn van harte welkom. Voor meer informatie: zie de Reiskrant achter in dit nummer.

Nemo Stadswandelingen

Wie het programma-aanbod van Nemo goed volgt, merkt dat er sinds 2002 ook een aantal wandelingen in en rond steden in zijn opgenomen. We willen in 2003 hiermee doorgaan en het programma zelfs uitbreiden. Zoek de onbekende stedse wegen! Wordt domweg gelukkig in de Dapperstraat of slenter door de verdwenen Jodenhoek.

Stad en land

Een nieuwe formule voor de zondag: een gewone dagwandeling, maar dan in en rond een niet al te grote stad en o.l.v. een kenner/bewoner. Na het succes van Delft vervolgen we onze speurtocht in Leiden en Den Bosch.

De wandeling Leiden (11 mei) beginnen we in de groene gebieden van Oegstgeest. Daarna gaan we het centrum in, waar we de groene stadswallen en de Hortus Botanicus bezoeken. Onze Leidse leider is ook een absolute hofjeskenner, maar hij heeft beloofd ze niet alle dertig te behandelen. Daarna gewoon soep als altijd.

De wandeling Den Bosch (2 november) heeft een feestelijk tintje: We sluiten het (Nemo-) Pelgrimspad ermee af. We beginnen weer buiten de stad, ditmaal in Vught. We lopen langs de lunetten en het kanaal de stad in, waar een vooraanstaand Bossenaar ons de interessantste plaatsen laat zien. En aan het eind weer soep.

Stad met Ad

Ook een nieuwe formule, maar nu al niet meer weg te denken uit het Nemo-aanbod. Tweemaal per jaar worden in een korte dagwandeling de nieuwste architectonische ontwikkelingen in een stad gevolgd. Almere en Rotterdam beten het spits af.

Op 3 mei volgt Den Haag. Hier wandelen we door De Resident, het prestigieuze complex bij het Centraal Station, en het Laakkwartier achter station Hollands Spoor.

Op 27 september is Breda aan de beurt, waarbij we ons concentreren op de nieuwbouw op het terrein van de Chassé-kazerne.

Begeleider Ad Snelderwaard heeft beloofd beide wandelingen weer net zo informatief en kritisch te laten zijn als de eerste.

Culturele stadswandelingen

Echt gloednieuw zijn de wandelingen door buurten en over thema's in Amsterdam. Maar wie al eens met de succesvolle wandelingen van Vakbondsmuseum De Burcht heeft meegelopen, weet wat hij heeft te verwachten. We beginnen dit jaar in het oostelijk centrum en Oud-Oost.

- 17 mei: Tachtigers en Titaantjes in Amsterdam-Oost. De literaire beweging van de Tachtigers heeft een aantal sporen nagelaten in en rond het Oosterpark. En ook de schrijver Nescio kwam daar veel; althans de Titaantjes, zijn bekendste creatie. En als we er toch vlak bij zijn, dan gaan we natuurlijk ook even de Dapperbuurt in.

- 14 juni: Joods Amsterdam. Ondanks de Bezetting is er nog veel te zien van de vm. Jodenbuurten in het oostelijk centrum. We bezoeken de z.g. Jodenhoek bij het Waterlooplein, maar ook latere buurten met veel joodse bewoners, zoals de rijke Plantage en de Weesperbuurt, waar de rijken aan de grachten woonden en de paupers in de tussenstraten.

- 30 augustus: Nieuwmarktbuurt. Een legendarisch stukje Amsterdam-centrum, bekend van havens, kerken, kroegen en metro(rellen). Ondanks de kaalslag ook op vele plaatsen nog zeer gaaf bewaard.

- 25 oktober: De Plantage is een deel van het negentiende-eeuwse woongebied van de Amsterdamse joden (zie 19 juli). Maar er is veel meer: rijke woonhuizen, Artis, musea, universiteit. De buurt is klein genoeg om er helemaal omheen te lopen, zodat ook de omgeving (Entrepotdok, Kadijken) aandacht krijgt.

Vincent Rottier begeleidt alle wandelingen, die een korte middag duren.

Aankondigingen en oproepen

4 oktober Dierendag! bronsttijd!

Avondwandeling Oostvaardersplassen

Spectaculair, de kuddes edelherten die in dit gebied leven zijn rond deze tijd bronstig en dat levert een geweldig spektakel op. Wandeling is ca 8 km, neem je verrekijker mee.

Pelgrim in Polen

De Wandelmaat, bureau voor kleinschalige voetreizen, met veel aandacht voor spiritualiteit, religie en cultuur, organiseert samen met Nemo een wandelreis in Silezië 12-23 augustus. Wandelen over boerenland en het Vriendschapspad over het Reuzengebergte. Prijs € 875,- incl. volpension, alle vervoer, bagagevervoer. Begeleiding: Pelgrim Henricus.

Eigenwijs Reizen in Tsjechië

Reisbureau Eigenwijze Reizen heeft een aantal boeiende wandelreizen georganiseerd naar Tsjechië, niet ver van het Nemo Centrum in Polen. Er zijn 2 arrangementen, naar Kutná Hora, één van de mooiste stadjes van Bohemen. En wandelen door het hart van de Sumava. Zie www.eigenwijzereizen.nl/

Lucia wandelt in Italië

Lucia tours is een klein wandelbureautje van Lucia Knoop. Vanuit een kleine ecologische camping organiseert ze wandelingen voor kleine groepen en ook voor kinderen. Meer informatie: 070-3646012.

Charmant pension in Franse Alpen

Bel 0033 479364697 (Nederlands gesproken) of kijk op www.chez.com/chamoux

Bent u op zoek naar een mooi en rustig vakantieadres in Frankrijk, maar u wilt niet geïsoleerd zitten? Zoekt u een combinatie van natuur en cultuur binnen handbereik? Dan is onze Chambre d'hôtes in de Alpen wat u zoekt.

Pools Café vrijdag 14 maart, 20.00 uur

Prinsengracht 688, Amsterdam (bij de Vijzelstraat). Presentatie van het zomerprogramma en achtergrondinformatie, met video over Nemo Centrum. Speciale gasten Harm Piek (Natuurmonumenten) over natuurbeheer Polen en optreden van de nieuwe (zingende) beheerders van het Nemo Centrum.

Video over Nemo van Jan Stap te koop

Afgelopen voorjaar en zomer heeft Jan Stap een film gemaakt over het Nemo Centrum en de Poolse dorpen er om heen. Hij heeft dorpsbewoners geïnterviewd en vele uren prachtige opnames verzameld over de streek, het landschap, de boeren en de problemen van het dorp. In alle vroegte filmde Jan het brood bakken van onze buurvrouw die dat nog steeds doet op de wijze zoals ze dat in haar jeugd deed in het Oekraïne van voor de oorlog. Ook filmde hij het zingen van oude volksliedjes. Er is een nieuwe versie beschikbaar voor € 15,- inclusief porto: € 17,50 (bel Nemo 020-6817013).

Vrijwilligers gezocht

Voor Nemo Centrum Amsterdam:

- wandelbegeleider voor zondagwandelingen
- chauffeur voor de busjes op zondag
- troubleshooter/vraagbaak voor hardware/softwareproblemen op de computer
- hulp bij mailings op kantoor

Voor Centrum Polen:

Het Nemo Centrum zoekt in 2003 vrijwilligers die willen helpen bij het werken in de natuur en bij de bouwprojecten.

Vooraf in de periode mei tot en met augustus zoeken we enthousiaste en handige klussers die hun vakantie willen combineren met werken. We bieden naast verzekeringen en begeleiding: gratis overnachten en je betaalt de kostprijs voor de maaltijden.

Ook zoeken wij vrijwillige medewerkers of adviseurs met specifieke vaardigheden zoals op het gebied van verbouwingen, elektra, land/tuinbouw, geologie, biologie, geschiedenis.

Klussenweken

We proberen projecten en klussen te combineren tot klussenweken. De eerste klussenweken zijn 6 tot 18 mei. Er is veel te doen, maar er blijft genoeg tijd over om te wandelen. Geef je snel op!

Wil je Nemo Centrum steunen?

Zonder ondersteuning zijn de plannen voor 2003 niet mogelijk; bijv. de bouwplannen van de grote schuur en de Molenhuisschuur, de inrichting van het Molenhuis, de tractor, het sagementrum en stiltecentrum. Je kunt op 4 manieren participeren in het Nemo Centrum Polen. Namelijk door donateur, obligatiehouder of participant te worden, of natuurlijk door het bieden van praktische steun als actieve gast of vrijwillige medewerker.

Wie heeft nog spullen over?

We zoeken o.a.: goede éénpersoons matrassen, demontabele éénpersoons bedden, dekens/dekbedden, linnengoed, kussens, schemerlampen, demontabele (boeken)kasten, handgereedschap, elektrisch gereedschap, tuingereedschap, butagaskachel, pannen, gasstel voor butagas, koffiezetapparaat, radio-cassetterecorder, hangmat, goede tentjes, campingtafeltjes en -stoelen, kantoorapparatuur.

Wandelen en waanzin

Nescio, wandelaar, hemelbestormer, schrijver, kantoorclerk

De meeste mensen kennen J.H.F. Grönloh (1882-1961) als de schrijver Nescio, die zeer beknopt en kernachtig een beeld weet te schetsen van de doelloosheid van het menselijk verlangen. Zijn manier van schrijven en zijn gevoel voor ironie waren voor die tijd (eerste helft 20e eeuw) uniek, hetgeen samen met de beperkte omvang van zijn oeuvre, ertoe zal hebben bijgedragen dat hij nooit grote bekendheid heeft verkregen. Nescio richtte zich geheel op de ontdekking van Nederland. Sterker nog: niet alleen hijzelf wandelde ontzaglijk veel, ook de personen uit zijn verhalen vullen het grootste deel van de dag met wandelen en genieten van de natuur..

De schrijver liet het niet bij literaire uitingen. Intuïtief voelde hij aan dat natuurbeleving, politiek en kunst met elkaar te maken hadden. Multatuli en Frederik van Eeden waren de grote voorbeelden van de jonge Grönloh. In de natuur beleef je de waarheid en schoonheid die door de maatschappelijke misstanden bedorven waren. Dus de boodschap was: terug naar de natuur en de wereld verbeteren! Politicus en kunstenaar streden samen voor een betere wereld. Grönloh verenigde beiden en ging nog verder. Hij werd voor korte tijd wereldhervormer en hemel-bestormer. Hij associeerde zich met de kolonie-beweging Walden van Frederik van Eeden, was er een tijdje boekhouder en redactielid van de Pionier. Ook was hij oprichter van een eigen kolonie (Tames), die na een paar jaar ter ziele ging. Een leven lang teerde hij op idealistische periode door in zijn verhalen die tijd te vereeuwigen.

Grönloh werd geboren in de Amsterdamse Dapperbuurt in 1882. Vanaf 1891 houdt hij een dagboek bij met wandelaantekeningen. Vanaf 1898 schrijft hij verhalen. Intussen werkt hij als kantoorclerk bij diverse handelshuizen. Zijn schrijversloopbaan begint met de Uitvreter in 1909. Dan volgt de tijd van de Titaantjes 1912-1917 en Dichtertje 1917-1922. Deze verhalen verschijnen in 1918 bij de Bois. Tussen 1922 en 1937 schrijft hij niets, raakt hij carrière en raakt hij tenslotte ernstig overspannen. Tussen 1937 en 1947 volgt

het latere werk: Insula Dei, Fulleries en vanaf 1946 het Natuurdagboek. Mene Tekel verschijnt in 1946. Het laatste werk volgt in 1953-1955: Dagboek van een lid van een schoolbestuur, Waarschuwing en nog steeds het Natuurdagboek. De verzamelbundel Boven het dal verschijnt mei 1961. Nescio overleed op 25-7-1961. In 1996 verschijnt eindelijk het Verzameld Werk, verzorgd door Lineke Frerichs.

uit: *Dichtertje*

“Een groot dichter zijn en dan te vallen. Maar er kwam nooit wat van, want als je een dichtertje bent, dan lopen de mooiste meisjes altijd aan den overkant van de gracht. En zoo werd z'n hele leven één gedicht, wat ook vervelend wordt.”

uit: *De uitvreter*

“Op een zomermorgen om half vijf, toen de zon prachtig opkwam, is hij van de Waalbrug gestapt. De wachter kreeg hem te laat in de gaten. 'Maak je niet druk, ouwe jongen,' had Japi gezegd, en toen was i er afgestapt met zijn gezicht naar het Noord-Oosten. Springen kon je het niet noemen, had de man gezegd, hij was er afgestapt.”

uit: *Titaantjes*

“Jongens waren we - maar aardige jongens. Al zeg ik 't zelf. We zijn nu veel wijzer, stakkerig wijs zijn we, behalve Bavinck, die mal geworden is. Wat hebben we al niet willen opknappen. We zouden hun wel eens laten zien hoe 't moest.”

uit: *Dichtertje*

“O God,' denkt i, 'als er nu eens een wonder gebeurde, als nu eens ineens van al die vrouwen al de kleeren afvielen?' Een dichtertje dat den waanzin nabij is denkt rare dingen. U en ik lezer denken nooit zoo iets. En mijn lezeressen... heilige onschuld, ik moet er niet aan denken.”

uit: *Najaar*

“Ook had hij vrij willen zijn, geen baantje, geen zaken, geen gezin, geen vrienden, altijd vrij, van aangezicht tot aangezicht met God. Maar die van God is vervuld gaat aan zijn gruwelijke oneindigheid ten gronde. En dit is het ergste van alles. Dat wij sterven aan het verlangen en niet anders kunnen. Tartarin in Tarascon “Rien, toujours rien”. - Iets moet er wezen. Iets is er nog te zeggen. iets is er dat sterker is dan de gruwelijkheid der oneindigheid en der eeuwigheid Gods. Iets had hij verzuimd, er was iets dat hij inhalen moest.”

Robert Walser,

wandelkunstenaar op de rand van de waanzin

Robert Walser (1878-1956) combineerde wandelen en schrijven als manier van overleven en levenskunst. Hij maakte eindeloze en doellose wandelingen, en met het schrijven ontsnapte hij aan het benauwde bestaan van bankemployee in het Zwitserse Biel. In 1905 verkoos hij een kunstenaarsbestaan in Berlijn en genoot erkenning en waardering. Kafka en andere schrijvers uit zijn tijd roemden zijn schrijfstijl. Maar in 1913 keerde hij berooid met een drankprobleem terug in geboorteplaats Biel. Hij bleef tot 1921 schrijven op een armoedige zolderkamer en wandelde veel. Van 1921 tot 1929 leefde hij in Bern, waar hij grote romans schreef in onleesbaar microschrift, dat pas recent ontcijferd is. In 1929 werd hij tegen zijn zin door zijn familie opgesloten in een psychiatrische inrichting. Dat betekende het einde van zijn schrijversbestaan. Vanaf 1936 maakt hij lange wandelingen met zijn vriend Carl Seelig, die uitgebreide aantekeningen maakte. Walser zag er uit als een keurige meneer, met pak, stropdas, hoed en paraplu. Het maakte hem niet uit waar hij wandelde en wat voor weer het was. Vaak liep hij de hele dag langs autowegen. Op kerstmis 1956 stierf hij tijdens een wandeling in de sneeuw. Robert Walser geldt nu als de belangrijkste Duits-Zwitserse schrijver van de 1e helft van de 20e eeuw en zijn populariteit neemt steeds meer toe.

Wandelen (maart 1914)

“Er ging eens iemand wandelen. Hij had de trein kunnen nemen en een verre reis kunnen maken, maar hij wou alleen maar wat in de buurt rondopen. Het nabije leek hem belangrijker dan het belangrijke en grote in de verte. Daarom leek hem het onbelangrijke belangrijk. Dat zij hem gegund. Hij heette Tobold, maar of hij nu zo heette of anders, in elk geval had hij weinig geld op zak en was zijn hart vol goede moed. Zo kwam hij lekker langzaam vooruit, hij was geen vriend van overgrote snelheid. Aan haast had hij een broetje dood; als hij vooruit gestormd was, zou hij alleen maar gaan zweten. Waarom zou ik, dacht hij, en hij stapte bedachtzaam voort, zorgvuldig, vriendelijk en bescheiden. De passen die hij zette waren afgemeten en weloverwogen, en zijn tempo was een lust voor het oog, de zon was heerlijk warm, waarover Tobold zich eerlijk en oprecht verheugde. Maar regen was hem even lief geweest. Hij zou dan een paraplu hebben opgestoken en keurig in de regen doorgelopen zijn. Hij verlangde zelfs een beetje naar nattigheid, maar nu de zon scheen was hij ingenomen met de zon. Hij was namelijk iemand die bijna op niets iets had aan te merken. Hij nam nu zijn hoed van zijn hoofd om hem in zijn hand te dragen. De hoed was oud. De hoed was duidelijk versleten, zo'n beetje als die van een werkman. Het was een sjofele hoed en toch behandelde de drager hem met eerbied, omdat er herinneringen kleefden aan de hoed. Topold kon altijd

maar moeilijk van afgedragen kleren afstand doen. Zo droeg hij nu bij voorbeeld kapotte schoenen. Hij had best een paar nieuwe laarzen kunnen kopen. Zo buitengewoon arm was hij ook weer niet. We zouden hem niet straatarm willen noemen. Maar de schoenen waren oud, ze zaten vol herinneringen, met hen was hij al vele wegen gegaan, en wat hadden de schoenen het tot dusver trouw uitgehouden. Topold hield van alles wat oud was, wat ge- en verbruikt was, hij hield soms zelfs van verschimmelde dingen. Zo hield hij bij voorbeeld van oude mensen, van aardig versleten mensen. Kun je Topold daarvoor een terecht verwijt maken? Nauwelijks! Want het is een aardig trekje van piëteit. Niet waar? En zo liep hij er stap voor stap op los, onder het heerlijke lieve blauw. O wat was de hemel blauw en hoe sneeuw wit waren de wolken. Het grootste geluk voor Topold was telkens weer om naar de wolken en de hemel te kijken. Daarom reisde hij zo graag te voet, omdat de voetganger alles zo rustig en vrank en vrij kan bekijken, terwijl de treinreiziger nergens kan blijven staan en stoppen dan juist alleen op de spoor stations, waar meestal elegant geklede kelners vragen of meneer bier wenst. Tobold zag graag af van een stuk of acht glazen bier als hij maar vrij kon zijn en op eigen benen mocht staan, want hij had plezier in zijn eigen benen en lopen was hem een stil genoegen. Een kind zei hem nu goedendag en Tobold zei hem ook goedendag, en zo liep hij en dacht nog een hele tijd aan het lieve kind dat hem zo mooi aangekeken, zo bekoorlijk toegelachen en zo vriendelijk goedendag gezegd had.”

Uit Der Spaziergang 1916

“Mijn wandeling werd steeds mooier en groter. Hier bij de spoorwegovergang vond zo iets als het hoogtepunt of centrum plaats, van waaruit het zachtjes weer zou dalen, dacht ik bij mezelf. De wereldziel heeft zich geopend en alle kwaad, pijn en verdriet stond op het punt te verdwijnen, fantaseerde ik. Al het toekomstige verbleekte en het verleden smolt weg. Op het gloeiende ogenblik gloeide ikzelf. Aandachtig keek ik naar het kleinste en bescheidenste, terwijl de hemel zich hoog verhief en zich diep leek te bukken. De aarde werd een droom; ik zelf was innerlijk geworden en liep als in een innerlijk rond. Al het uitwendige vervaagde en alles wat ik tot dusver begrepen had was onbegrijpelijk. Terwijl ik op de begane grond stond, stortte ik in de diepte, waarvan ik op dat ogenblik inzag dat ze het goede was. Ik was mijzelf niet meer, maar een ander, maar precies daarom juist mijzelf. In het zoete liefdeslicht meende ik in te kunnen zien of te moeten voelen dat de innerlijk mens de enige is die waarlijk bestaat.”

Vagabondage pathologique

Tegen het einde van 19e eeuw schijnt het landlopen en vagebonderen in Europa een epidemie te worden. Het gist en broeit in Europa. De opkomende industrialisatie met haar rauwe kapitalisme zonder sociale voorzieningen ontwortelt de traditionele samenlevingen. Nieuwe ideologieën (socialisme, communisme) beloven radicale alternatieven, maar veroorzaken vooral verwarring. De oude Europese patriarchale orde in de vorm van de keizerrijken Rusland, Oostenrijk en Duitsland verbreekt zienderogen, het nieuwe nationalisme woekert en steden als Berlijn, Praag en Wenen worden broedplaatsen van revolutionaire denkers, kunstenaars en wetenschappers. Nietzsche verkondigt de dood van God, Freud vindt het onbewuste uit, en Marx de klassenstrijd. Niets is meer wat het leek. Veel mensen raken letterlijk en figuurlijk de weg kwijt. In de steden en op het platteland trekken veel labiele en sociale randfiguren rond.

Wandelwaanzin

De opkomende psychiatrische wetenschap beschrijft dit verschijnsel als een *syndroom* en doet serieus onderzoek. Op congressen en in onderzoeken wordt het syndroom geclassificeerd als *fugue* (vlucht), *vagabondage pathologique*, *folie circulaire*, *dromomanie* (van het Griekse *dromos*: weg), *poreomanie* (van het Griekse *poreia*: lopen), *automatisme ambulatoire*. De symptomen van de 'wandelwaanzin' worden beschreven als 'zinloos en doelloos wandelen, gepaard gaande met geheugenstoornissen en heftige gemoedswisselingen'. Men is het oneens of het een hysterische aandoening betrof, een vorm van hystero-epilepsie, *dementia praecox* of een manisch-depressief ziektebeeld. Later ziet men zoveel verschillende vormen en bijverschijnselen, dat het trekken, zwerven en straatslijpen minder als een geestesziekte wordt gezien, maar meer als lastig asociaal gedrag. De trefwoorden worden *vagabondage* en *degeneratie*, geschikt om dronkaards, bedelaars en zwervers op te sluiten. Het opkomende fascisme en nazisme in de 20e eeuw maakt korte metten met deviante levenswijzen, opsluiten wordt een voorportaal van deportatie en vernietiging. Zwervers worden gedwongen te werken in de wapenfabrieken en wandelaars moeten marcheren. Zo worden de vrije Wandervögel ingelijfd bij de Hitlerjugend.

Romantiek

In de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw ontstaat tijdelijk een romantische identificatie met het 'zwerversyndroom'. Hippies zwerven stoned de wereld rond en de anti-psychiatrie beschouwt de psychotische patiënt als gezond en de maatschappij als ziek. In onze tijd zijn zwervers (hosselende junkies, Marokkaanse hangjongeren, drinkende daklozen, zwerfende illegalen) weer gewoon 'openbare ordeproblemen'. Wandelen is intussen een *therapie* geworden voor randgroepjongeren, overspannen managers, uitgedeede new-agers en werkeloze journalisten. En de *recreatieve wandelaar* wil graag gezelligheid en romantische landschappen, uitgerust met dito horeca en paaltjesroute. Bestaan er nog zwerfende levenskunstenaars? De schrijvende wandelguru's van deze tijd (Gerard van Westerloo, Herman Vuijsje, Ton Lemaire, John Jansen van Galen, Esther Bakker) zijn brave burgers en betreden de gebaande paden.

Robert Walser

Maar de observaties van de psychiaters gericht op 'wandelwaanzin' zijn gebaseerd op empirische gegevens. Zo krijgen de psychiaters van de Zwitserse inrichting Herisau (Appenzell) in 1929 te maken met de patiënt Robert Walser (1878-1956), een pathologische wandelaar. De familie heeft tot opname bevolen om een einde te maken aan het 'zinloze bestaan' van de wandelaar. De patiënt heeft zijn wandelervaringen beschreven in een hoogst persoonlijke stijl en een vrijwel onleesbaar handschrift. De psychiaters concluderen dat het wandelen en schrijven van de patiënt een wereld van waanzin veroorzaakt, die een zinvolle behandeling vergt. Deze diagnose betekent meteen het einde van de literaire carrière van de patiënt. Hij zal in de inrichting het papier niet meer aanraken.

Nescio

De combinatie wandelen en waanzin, en daarbij het schrijven als het balanceren tussen beide belevingswerelden, kom je ook tegen bij de Nederlandse schrijver Nescio (pseudoniem van J.H.F. Grönloh, 1882-1961). Net als Walser komt de jonge Grönloh in opstand tegen het rigide burgerdom met een zelfverzonnen kunstenaarsalibi, waarbij het wandelen voor hem toegang geeft tot een soort mystieke belevingswereld, die voor de 'heren' onbereikbaar is.

Grönloh associeert zich (wandelend) met de koloniebeweging van Frederik van Eeden rond Walden, maar raakt snel teleurgesteld. Schrijven wordt voor Grönloh/Nescio het medium om de wandelervaringen te (her)belevén en te intensiveren. In zijn boeken creëert Nescio zijn alter ego's, Dichtertje, de Uitvreter en Bavinck, die hij allen krankzinnig laat worden. Ze gaan ten onder in een soort verhevigde natuurervaring. Het Dichtertje valt van zijn voetstuk door overspel te plegen, De Uitvreter stapt van de Waalbrug af en Bavinck wordt gek van de zon. Deze ultieme schrijfervaringen contrasteren sterk met zijn sombere kantoortaan en zijn huiselijke depressies.

Wandelen in je hoofd

Net als bij Walser kom je in het werk en leven van Nescio manisch-depressieve tendensen tegen. Bij beiden is stilstand letterlijk dood in de pot; op kantoor en in de inrichting raken beiden hun inspiratie en talenten kwijt. Wandelen is de beweging naar het licht, de innerlijkheid, de (Walden)idealen en de erotiek die door de verkrampde burgerij en het eigen geweten verdrongen en verboden wordt. Wandelen is de ritmische beweging van het duister naar het licht, van weerzin naar genot, van aangepastheid naar waanzin. Tenminste dat bedachten ze al schrijvend, beiden in kriebelschrift op onmogelijke blocnootje, eindeloos corrigerend. Het schrijven is voor hen veel méér dan een weergave van de wandeling, het is alsof de schrijvende handen de beweging van de voeten reproduceren en afmaken.

Met het schrijven wordt de uiterlijke wandeling verinnerlijkt. Het landschap in de buitenwereld wordt een innerlijk landschap. Walser en Nescio lopen daarom altijd zonder kaart en kompas, zonder reisleiders en wandelgidsen: ze lopen in hun eigen hoofd. En tijdens hun wandelingen en zwerftochten op ongebaande paden, over hekken en prikkeldraad, stuiten zij op de grenzen van de waanzin. Beide schrijvers zijn uiteindelijk niet opgewassen tegen de verbeeldingswereld van de waanzin die ze schrijvend in hun achterkamer oproepen, en worden ze geveld door depressies en een rigide buitenwereld die de wandelwaanzin ontkent en verbiedt.

Bestaat wandelwaanzin?

De vraag is of er een verband bestaat tussen wandelen en waanzin. Is er iets in het wandelen zelf dat mentale grenzen overschrijdt of was de waanzin bij voorbaat al aanwezig in de persoonlijkheidsstructuren van bijvoorbeeld Walser en Nescio, en bood het wandelen een uitlaatklep? Bestaat wandelwaanzin? Voor de zichtbare hedendaagse wandelwereld, beheerd door het Wandelplatform, de ANWB, de natuurbeheerorganisaties en de talloze wandelclubs is het antwoord helder. De wandelaar is een *recreant*, en de waanzin komt hij hooguit als 'attractie' tegen op een 'witte wieven wandeling' of op het Pelgrimspad. Het recreatief wandelen is gezond voor lichaam en geest, en goed voor het ego; het verschaft een positief zelfbeeld en een goed gevoel. Door het wandelritme en de fysieke vermoeidheid ontstaat een romantische kijk op de werkelijkheid en treedt tijdens de wandeling een (imaginaire) verzoening op tussen het ego en de buitenwereld. Het is een lichte vorm van de genoemde manisch-depressieve tendens die de beweging van het wandelen oproept: een vorm van bewustzijnsvernauwing die een toestand van euforie veroorzaakt.

In het boek van Esther Bakker, elders in dit nummer besproken, worden deze euforische en egoversterkende effecten van het wandelen uitgebreid opgesomd en ze citeert legio schrijvers die dit onderbouwen. In haar boek "Ik loop rond Abcoude en neem mee" beschrijft ze de romantische wandelcultuur van de moderne (recreatieve) wandelaar, *waarbij het ego het feitelijke reisdoel is*.

Vreemd ego

Wat de boeken van Nescio en Walser kenmerkt is de dubbelzinnigheid van het *ego*. Het ego dat de recreatieve, filosofische en spirituele wandelaar zo graag koestert, wordt bij Nescio en Walser gedomineerd door de *Ander*, door een vreemde instantie: de 'heren', de werkgevers, de psychiaters, de belastinginspecteur, de landeigenaren, de 'god van Nederland'. Maar wanneer zij wandelen en schrijven, voelen zij zich gestuurd door een sterkere en machtiger instantie dan het ego: een verlangen of genot dat zij niet rechtstreeks kunnen uitdrukken, omdat elke taal en elk object daarvoor tekort schiet. Het is om het even; of het wandelen/schrijven die instantie oproept, of dat die instantie hun op weg stuurt om te wandelen en schrijven. Omdat deze instantie een onderhuidse psychische realiteit is, die het ego ondergraaft en ondermijnt, wordt ze al gauw als 'waanzin' betiteld en verboden om aan de oppervlakte te komen. Afgeschermd met veel muren, hekken en prikkeldraad. Nescio beleeft deze verboden wereld absoluut niet als waanzin, maar als een wereld van licht, het 'aangezicht van God', de eindeloosheid van de rivieren, de eeuwigheid, de voorjaarszon, een meisje in de verte, een vallend herfstblad.

Erotiek en seksualiteit

De dubbelzinnigheid van het ego bij Nescio en Walser komt ook tot uiting in hun beleving van de erotiek. De erotiek van het 'bezette' ego (van de *Ander*) is primair verbonden met de alledaagse seksualiteit en het (burgerlijk) huwelijk, en wordt bij Nescio en Walser eveneens gedomineerd door de *Ander*; met name door de vrouw als echtgenote of vriendin. In de wereld van de 'wandelwaanzin' die zij schrijvend en wandelend tot leven brengen, is erotiek daarentegen verweven met alle zintuigen en met het landschap, dat zij op erotische wijze ervaren. Seksualiteit speelt nauwelijks een rol, en wordt liefst zo lang mogelijk uitgesteld, omdat de fallische seksualiteit hun (taal)beelden om zeep helpen. Of ze is verbonden met zo'n heftige (eerste) ervaring, dat alle reproducties banaal zijn en afbreuk doen aan die ene unieke ervaring. Bij Nescio is er een duidelijke analogie in de val van het Dichtertje (als hij met Dora vrijt) en de val van de Uitvreter van de Waalbrug in de 'eeuwig stromende rivier'.

De 'wandelwaanzin' wordt dus bedreigd door de fallische genitale seksualiteit van het ego en de dominante symbolen daarvan. De fallus hier gezien als voorbeeld en prototype van de maatschappelijke orde, die het individu aanstuurt en een ego verschaft. De 'wandelwaanzin' onttrekt zich aan deze dominantie en kiest voor een zintuiglijke wereld waarin lichaam en landschap onderling verwisselbaar zijn, en waarbij het verlangen centraal staat, *en niet het ego*.

Vallen voor het verlangen

Hier zijn we tenslotte aangeland bij de kern van het verschijnsel dat we wandelwaanzin noemen. Voor onze beide schrijvers is de wereld van het schrijven en wandelen, waaraan ze zich letterlijk met handen en voeten binden, een *act van het verlangen*. Een verlangen dat zich niet in taal of objecten laat vangen, maar dat paradoxaal alleen 'verlangd' kan worden. Schrijven en wandelen is dan een confrontatie met dit verlangen, dat altijd zal mislukken omdat, zoals gezegd, elke taal en handeling tekort schiet om het verlangen te uiten. Maar in zijn innerlijke dynamiek biedt dit verlangen het helderste licht of het grootste genot dat een individu kan dragen, intenser dan het seksuele genot. Het ritme en de productiviteit van het wandelen en schrijven biedt een houding en bescherming om er niet in te vallen en letterlijk waanzinnig te worden. Daarom biedt het wandelen en schrijven zowel begrenzing als toegang tot het verlangen. Nescio laat zijn helden diep vallen voor het verlangen, en blijft op die manier zelf aan de kant. Maar de prijs is groot. 'Boven het dal' schittert het verlangen, maar hij zit zelf gevangen in 'het dal der plichten': "En ik kijk en zie mezelf zitten, daar boven, en ik jank als een hond in de nacht." (1922). Ook voor Walser is het evenwicht wankel, pas als de psychiaters zijn leven gaan domineren, slaat voor hem de balans door naar de waanzin. Grönloh blijft aan de 'normale' kant, maar moet dat betalen met pijnlijke depressies.

Vragen of verlangen

In tegenstelling tot de 'wandelwaanzin', produceert het *recreatief wandelen* wèl taaluitingen en objecten. Sterker nog, het wandelen is hier een beweging die bestaat bij de gratie van imaginaire identificaties met schrijvers en bedenkers van wandelroutes, met wandelvoorbeelden en wandelguru's, met wandeloutfit, attracties, reisdoelen en fantasieën. Het nieuwe boek van Esther Bakker is daar een uitstekend voorbeeld van. Het wandelboek laat zich lezen als een egodocument waarin identificaties de wandelroute markeren. Het landschap wordt niet verinnerlijkt, maar imaginair bezet. Het *verlangen* naar 'iets' dat niet uitgesproken of uitgedrukt kan worden, verandert in de imaginaire wereld van het ego, in een *vraag* naar woorden en objecten, naar het 'goede' en het 'mooie', naar interessante ervaringen en opwindende ideeën. In deze oppervlakkige *vraag*, wordt het onderhuidse *verlangen* miskend, verdrongen en zelfs ontkend. Hoe gróter de vraag: hoe gróter het ego: hoe méér het verlangen verdrongen en gemarginaliseerd wordt tot (wandel)waanzin. Het ego van de wandelaar laat zich maar al te graag strelen door de verre en luxe reizen van wandelreisbureaus's, de trendy buitensportwinkels, de glossy wandel- en natuurtijdschriften en de filosofische wandelboeken. De vraag creëert immers het aanbod. Het verlangen raakt steeds verder uit beeld, en keert omgekeerd terug als blinde agressie, zwarte angsten, monsters, gevaren op de weg, een fatale val en uiteindelijk als de Dood zelf. Het verlangen laat zich niet kisten!

Wandelen als verlangen

Walser en Nescio tonen aan dat de beste manier om dit onmogelijke en onweerstaanbare onderhuidse reservoir van lichte en zwarte manifestaties van verlangen te beheeren en beheersen, het wandelen is. Maar dan de wandeling in het niemandsland van de geest; als zwerven, struinen, slenteren, doelloos wandelen. Dan kunnen Walser en Nescio uit de tijd voordat ze ingehaald werden door de superego's van hun tijd, gelezen worden als 'voorlopers'. Een doelloze wandeling dus, zonder gids, kompas, routekaartje en wandelfilosoof. Zonder rugzak, Goretex en Meindls. Een wandeling zoals het leven zelf, toen je nog niks was en niks had. Als je zo kunt wandelen, is er een grote kans dat de waanzin van het verlangen doorbreekt. De (levens)kunst is om er niet in te vallen, maar om dóór te wandelen langs de grenzen van het verlangen, en te beseffen en schrijven wat je beleeft. Dan kunnen je handen en voeten het verlangen hanteerbaar en dragelijk maken, en je kunt ervan genieten zonder er in te vallen en te verdwijnen.

Conclusie

Wandelen en waanzin: ze horen bij elkaar. In elke wandeling is het element van de waanzin als *verlangen* aanwezig. Ze vertoont zich tijdens de beweging van het wandelen in manisch-depressieve tendensen. Maar het ego manipuleert het onderhuidse *verlangen* tot een oppervlakkige *vraag* naar steeds méér imaginaire objecten, woorden, belevingen, filosofieën.. Daarmee wordt het verlangen miskend, verdrongen en ontkend. Het verlangen is echter autonoom, strikt persoonlijk en laat zich niet vangen in woorden en objecten, ze kan alleen 'genoten' worden. Maar dan moet het ego met al zijn imaginaire identificaties naar de achtergrond, en weer teruggeven worden aan de oorspronkelijke eigenaar: de Ander. Daarin schuilt een immens conflict en het persoonlijke drama van schrijvers als Walser en Nescio, in hun eindeloos gevecht met de Ander, dat ze uiteindelijk verloren. Maar aan dat conflict danken we hun prachtige boeken die we kunnen lezen als 'reisgidsen' die het verlangen in kaart brengen en verkennen. Dankzij hun verkenningen is waanzin geen afgesloten gebied met muren, hekken, schrikdraad en bordjes verboden toegang, maar een toegankelijk natuurgebied of stadsdeel, waar je vrij kunt wandelen, slenteren en struinen. *Waar waanzin weer de oorspronkelijke gedaante van verlangen terugkrijgt.*

Peter Spruijt (met dank aan Lacan en Raster 91 2000, Jacq Vogelaar)

wandelen=leren=ontdekken

De Wandel-academie is er voor nieuwsgierige wandelaars, die de achterkant van het landschap willen verkennen, hun eigen leven als onverhard voetpad ervaren en die door willen denken over de ideeën die tijdens het wandelen naar boven dwarrelen. De academie is onafhankelijk, hangt geen enkele ideologie aan en heeft geen therapeutisch of opvoedkundig doel.

De Wandel-academie biedt een combinatie van wandelen, educatie, debat en bezinning. Op onze 'hogeschool van het wandelen' kun je *niet* afstuderen in bewegingskunde, wandelfilosofie of de sociale geschiedenis van het zwerven, maar je krijgt *wel* de gelegenheid het wandelen te verbinden met natuur, spiritualiteit en thema's uit de mythologie, filosofie, antropologie, psychologie, geschiedenis en cultuurhistorie. De Wandel-academie heeft geen complete opleiding, maar biedt, met je eigen kennis en ervaring als startpunt, een leerzame wandelroute door het onbekende Polen.

Doelstelling

De doelstelling van de Wandel-academie is: *bezinning* over landschap en samenleving, je eigen leven als 'wandelaar' en de kronkelwegen van verleden en toekomst. We struinen in het gedachtegoed van vele geleerde voorlopers en we dwalen af naar de bronnen van de fantasie. Onze wetenschappelijke methode is die van de 'vrije associatie'. We brengen oude wandeltradities weer tot leven, zoals pelgrimeren, flaneren, schuinsmarcheren, grasduinen, dauwtrappen en ijsberen. We praktiseren zonder scrupules het 'doelloos wandelen'. We brengen vergeten landschappen in kaart en herstellen dichtgegroeide voetpaden. Zo nodig bouwen we voetbruggen en ezelsbruggetjes, zodat de gedachten wijd kunnen uitlopen. Wellicht overtreden we grenzen en verboden, maar het verruigde landschap en de verwarde geschiedenis zal ons eerder confronteren met bewegende grenzen en grenzeloosheid, dan met beperkingen.

Doelgroep

Iedereen is welkom. Er is géén speciale kennis, opleiding of leeftijd vereist. De enige toelatingseisen zijn een open instelling, het bezit van goede schoenen en de bereidheid zich te verdiepen in de Poolse omgeving.

Leergangen

Tijdens de leergangen worden de volgende ongebaande paden betreden:

1. gedachtegoed van J. Lacan, *thema landschap en verlangen*
2. plaatselijke verhalen en legenden van Isergebergte en Reuzengebergte
3. kennis van natuur en landschap
4. lokale Duitse en Poolse geschiedenis
5. het Poolse platteland en de effecten van politieke/sociale ontwikkelingen in de actualiteit
6. de Poolse taal en cultuur; en omgekeerd Polen laten kennis maken met vreemde talen en buitenlandse gasten
7. samenwerking en contact met de Poolse omgeving: boeren, kerk, kunstenaars, scholen

Faciliteiten

1. gastenvoorzieningen
2. introducties, presentaties, excursies, workshops (ook in Nederland, bv. Pools Café)
3. wandelingen, arrangementen, groepsreizen
4. jaarlijks cultureel evenement in het dorp
5. tijdschrift, readers, internet-site e.a. publicaties

Programma 2003

1. Workshop wandelen met Lacan: *Landschap en verlangen*, met teksten van Nescio en Robert Walser, periode 3 tot 17 mei, begin juli tot eind augustus
2. Thema Verhalen: beleven van sagen en legenden van het Isergebergte bij de Verhalenput en op de Heksenberg, periode 20 april -26 oktober
3. Thema 2^e Wereldoorlog. Excursie naar museum concentratiekamp Gross Rosen en de ondergrondse complexen Riese, periode 20 april -26 oktober
4. Workshop Glas in Lood bij plaatselijke kunstenaar in Antoniów, periode 20 april -26 oktober
5. Poolse taal cursus door docenten van de dorpschool uit Kopaniec, hele jaar
6. Verzorgde cultuurreizen, 21-29 juni, 11-19 oktober
7. Wandlexcursies met Slawek Stankiewicz, periode 29 juni tot 17 augustus: op zoek naar kastelen, bergtoendra's, mijnen, kristallen, pelgrimsoorden, watervallen, industriële archeologie, krachtvelden enz.
8. Individuele wandelarrangementen, eten bij de boer, bergtochten, periode 20 april -26 oktober
9. Cultureel festival in Stara Kamienica: Hollandse Dag 14 september.

Medewerkers

De vaste medewerkers van de Wandel-academie zijn: Vincent Rottier en Angeline Joordens (cultuurhistorie), Peter Spruijt (Lacan), Dik Verhaar (wandelroutes), Mathilde Andriessen (wandelingen, arrangementen, boekingen), Slawek Stankiewicz (gids), Hans van Amsterdam en Fred Mouw (beheerders), Jaime Arguedas Flores (boekhouder), Harm Piek (natuurbeheer).

WandelaCademie bestaat al 2338 jaar

Voor veel mensen is het wandelen louter een vakantie-activiteit, om tot rust te komen, ter ontspanning en vermaak. Maar wandelen is vanouds ook een manier van leren en bezinning. Het grote voorbeeld is het lyceum van Aristoteles in het oude Athene. Hier richtte Aristoteles ca. 335 v.Chr. een eigen school op. Hij deed dit in een leegstaande sportschool (een gymnasium), waarbij ook een wandelgang, een 'peripatos', behoorde. Zijn eigen school noemde hij het 'Lykeion', naar de god, aan wie een bosje in de buurt van de sportschool gewijd was, Apollo Lykeios. In het Lykeion of Lyceum leefde men als een hechte gemeenschap. Er waren leefregels, gemeenschappelijke maaltijden en ga zo maar door. De leden van de school van Aristoteles kregen de bijnaam 'peripatetici' (rondwandelaars). Misschien omdat ze nogal eens rondwandelden tijdens en na de colleges. In het Lyceum deed men onderzoek naar de meest uiteenlopende zaken: politieke aangelegenheden, biologie, muziek, geneeskunde etc. De wijsbegeerte van Aristoteles wordt de *peripatetische wijsbegeerte* genoemd.

Nemo wil deze klassieke wandeltraditie herstellen in het Nemo Centrum Polen, door het wandelen te combineren met leren, lezen, debat en bezinning.

Heksen school

De academie in het Nemo Centrum beschikt niet over een plaatselijke godheid, maar wel over een plaatselijke heks op haar terrein, op de Heksenberg, de heks *Aga* die samen met de berggeest van het Reuzengebergte *Rübezahl*, het oude landschap met verhalen bedekt. Nemo verzamelt de oude verhalen en verbindt ze met wandelingen. Het lezen en het wandelend beleven van de heksenverhalen brengen de mythes weer tot leven en de academie functioneert als *hekenschool*. In 2002 zijn tientallen kinderen van gasten na een geheime ceremonie (zonder ouders) ingewijd in de geheimen van *Rübezahl* en de heks *Aga*. De *Rübezahl*- en heksenverhalen zijn een voorbeeld van het bijzondere dat deze uithoek van Polen aan wandelaars die te bieden heeft.

Nemo Centrum Polen

Het Nemo Centrum in het Reuzen- en Isergebergte in zuid-west Polen is een zeer geschikte locatie voor de 'Wandel-academie'. Het ligt volledig afgelegen in een eeuwenoud cultuurlandschap, dichtbij de bergen. Het gebied draagt de sporen van een boeiende, maar ook traumatische geschiedenis met voortdurend schuivende grenzen. Het Nemo Centrum biedt alle benodigde faciliteiten: gastenvoorzieningen, centrale ruimten en een uitgebreid netwerk van voetpaden op een eigen terrein van 32 ha. en in de directe omgeving. De gastenvoorzieningen zijn sober en van de gasten wordt verwacht dat zij meehelpen het centrum en de voetpaden te onderhouden.

Nemo 5 jaar in Polen

In 1998 hebben Nemo-leden het wandelcentrum in Polen aangekocht en werd het huis door de pastoor ingezegend. Een Nederlandse bioloog maakte een inventarisatie en natuurbeheerplan voor het gebied. Nemo organiseerde o.a. uitwisselingsprojecten met dorpsscholen en de gemeente, schonk weefgetouwen aan kunstenaars, ontwikkelde een wandelroutenetwerk en zette een 'sagacentrum' op, gericht op het verzamelen en beleven van plaatselijke sagen en legenden. Met de voormalige Duitse bewoners ontstonden uitgebreide contacten om hun verhalen en foto's te verzamelen.

Vrijwilligers en gasten hebben veel oude voetpaden hersteld en houtwallen gesnoeid en Nederlandse scouts bouwden twee voetbruggen. Op het terrein werden douches, droge wc's en een blokhut gebouwd, de schuurruïne werd gerenoveerd tot activiteitenruimte en de hooischuur is café geworden. In 2002 hebben gasten een parkeerplaats en een terras met vuurplaats aangelegd. Het bezit werd uitgebreid met de aankoop van het Molenhuis en er werd een Poolse stichting Nemo opgericht. Door de biologen-vereniging KNNV werden natuurkampen georganiseerd, waarbij flora en fauna in het gebied uitgebreid zijn geïnventariseerd. Ook zijn in de omgeving vijf concerten georganiseerd met optredens van een Nederlands koor, met de bedoeling elk jaar een cultureel festival te organiseren. In 2003 start de Wandel-academie.

Peter Spruijt

Leergang Lacan

In wandel-academie Nemo Centrum Polen

Workshop Landschap en verlangen - Wandelen met Lacan

Een workshop die bestaat uit een combinatie van leren, lezen, hardop nadenken en wandelen.

Doel is om tot een 'authentieke creatie' te komen door de kennismaking met het werk en leven van de bekende Franse filosoof/psychiater Jacques Lacan en de bijzondere Poolse omgeving. De workshop heeft geen therapeutisch doel, maar is ook niet geheel vrijblijvend. De eigen biografie van de deelnemers dient als referentiekader. Er is vooraf géén speciale kennis of opleiding vereist. Wel is een open instelling gevraagd en bereidheid zich te verdienen in het gedachtegoed van Lacan.

Tijdens een workshop in het Nemo Centrum worden de centrale begrippen van Lacan verhelderd door ze te verbinden met het lokale landschap, de geschiedenis en de Poolse omgeving. Naast Lacan wordt ook geput uit het werk van de schrijvers Nescio en Robert Walser om de ideeën van Lacan beter te duiden, mede aan de hand van het artikel Wandelen en waanzin in dit nummer waarin centrale begrippen van Lacan verwerkt zijn.

Programma

In Nederland

- * introductie-bijeenkomst en kennismaking in Amsterdam, voorbespreking van de weekthema's
- * video over het Nemo Centrum, informatie over Polen: Pools Café 14 maart
- * reader met teksten van en over Lacan

In Polen

- * algemene introductie
- * tijdens het seizoen elke week een andere thema
- * lezen en bestuderen van teksten van Lacan en andere illustratieve teksten en gedichten
- * gezamenlijk bespreken van de teksten
- * uitwerken van de weekthema's tot eigen creaties
- * dagelijks korte of uitgebreide themawandeling of excursie (op eigen gelegenheid, met routekaartje van Nemo)
- * contact met Poolse omgeving, naar keuze: eten bij de boer, ontmoetingen met kunstenaars, meerdaagse boerderijwandelingen of huttentochten door Reuzengebergte, wandel-excursies met gids Slawek Stankiewicz
- * veel vrijheid om zelf het programma in te vullen of alternatieve activiteiten te ondernemen

Terug in Nederland

- * evaluatie-bijeenkomst en eventueel vervolg
- * meer wandelen/lezen?

Jacques Lacan

Jacques Lacan (1911-1981) is een Franse filosoof/psychiater, die als structuralist beschouwd wordt. Hij ontwikkelde, uitgaande van Freud, een opzienbarende en revolutionaire psychoanalytische theorie en hij stichtte een eigen school. In Nederland is hij weinig bekend. Zijn teksten zijn zo ontoegankelijk dat zijn werken niet vertaald zijn in het Nederlands. Lacan gaf Freudiaanse concepten een geheel nieuwe invulling. Centraal staat bij hem de mens als verlangen, maar

onherroepelijk getekend door het tekort. Zijn opvattingen en begrippen inspireren nog steeds talloze filosofen, schrijvers en kunstenaars. In het artikel 'wandelen en waanzin' in dit nummer, dienden een aantal begrippen van Lacan als inspiratiebron en laten zien hoe inspirerend Lacan kan zijn.

Rol van de begeleider

De vorm van de workshop is die van een cartel, en is door Lacan zelf ontwikkeld. De begeleider is geen leraar, gids of therapeut, maar zorgt ervoor dat de wandelingen en het lezen/begrijpen van de teksten haar voortgang kent en dat elke deelnemer aan een individueel product toekomt. Deze rol kan ook verschuiven over de andere deelnemers. Het gaat erom dat het individuele proces of het groepsproces niet verzandt in imaginaire tegenstellingen en dat iedere deelnemer apart en de groep als geheel de vrijheid krijgt om zelf tot authentieke creaties te komen. Met creatie wordt een persoonlijk product bedoeld, zoals gedichten, fotoserie, opstel, tekening enz., afhankelijk van eigen interesse en mogelijkheden.

Begeleider is Peter Spruijt die Lacan al jaren volgt en (in de Poolse context en binnen de Nemo-organisatie) naar een eigen manier zoekt om de theorie van Lacan als methodiek vorm te geven in de actualiteit.

Tijd, deelnemers, verzorging

De workshop vindt plaats in de periode van 3 tot 17 mei, begin juli tot eind augustus en op verzoek.

Het doorgaan van de workshop hangt niet af van het aantal deelnemers, de deelname kan individueel zijn of bij meer deelnemers als groep. Gasten verblijven in het Nemo Centrum op basis van zelfverzorging en dragen met kleine klussen bij aan het onderhoud van het centrum. Meer informatie over het Nemo Centrum zie algemene folder of www.polen-net.nl, e-mail polen@pz.nl

Voor bestaande groepen zijn op verzoek aangepaste programma's en studieweken mogelijk.

Prijs

4 dagen: € 135,- p.p. *inclusief*: programma, reader en begeleiding; *exclusief*: overnachting, maaltijden, vervoer, gidsen en overige kosten.

Ik loop rond Abcoude

en ik neem mee

Interview

met Esther Bakker

Het boek *Ik loop rond Abcoude en ik neem mee*, Een korte geschiedenis van het wandelen van Esther Bakker, is verschenen bij uitgeverij Contact, prijs € 17,90. Tijdens haar wandeling rond Abcoude registreert Esther al haar observaties, mijmert ze over grote romantici, haalt ze herinneringen op aan trektochten door Nieuw-Zeeland en Patagonië en geeft ze tips voor de moderne wandelaar. *“Ik wil onderzoeken hoe ik me voel aan het begin van de wandeling en aan het eind. Hoe de cadans van mijn lopen verandert naarmate de tocht vordert. Hoe mijn gedachtestroom net zo eenvoudig wordt als deze handeling: de ene voet voor de andere. Ik wil weten op welk moment precies het leven zijn zwaarte verlies. Wat ik wil weten is of wandelen mij dichterbij de holbewoner brengt die ik ergens nog moet zijn.*

Het mooie van een wandeling is de stroom van gedachten die loskomt. De leegte van de handeling geeft ruimte om te associëren.”

Esther Bakker verkent de wandelervaring

de schrijver in gesprek met Rogier van Kappel

Na twee jaar wandelen in Nepal, Tibet, Vietnam, Nieuw-Zeeland, de Verenigde Staten, Chili, Argentinië en Schotland schreef Esther Bakker een boek over de ‘wandelervaring’ in heden en verleden aan de hand van een gedetailleerde beschrijving van een rondje om Abcoude.

Het viel me op dat je je in je boek hier en daar een beetje afzet tegen ‘wandelen als religie’ Je schrijft: ‘Wandelen is geen geheimzinnig, wijs meditatieritueel’. En ‘geluk is een vorm van zelfhypnose’.

Vroeger moesten de mensen gewoon veel lopen. Dat moeten ze in vele delen van de wereld nog steeds. Wandelen als een soort instant-verlossing, of een manier van mediteren, iets waar je een vrijer en blijer mens van wordt.. dat ‘wandelgevoel’ is voor een groot deel iets aangeleerds, een romantische emotie, al maakt dat het gevoel trouwens niet minder echt. Mensen willen gewoon graag lopen. In mijn boek probeer ik te onderzoeken wat de voorwendsels zijn die we gebruiken om aan dat gevoel toe te geven.

Je beschrijvingen van het wandelen zijn heel lijfelijk.

Het is voor mij ook iets heel lijfelijks. Na een week achter de computer komen je spieren weer los, je huid komt strakker te zitten, de mist verdwijnt uit je hoofd, je bloed gaat weer stromen..

Wandelaars hebben vaak heel uitgesproken meningen over de juiste manier van wandelen.

De eersten die echt lange wandelingen gingen maken, niet omdat het ergens voor nodig was, maar puur voor hun plezier, waren de Engelse romantici, en die begonnen ook meteen anderen de wet voor te schrijven. Wordsworth woonde in het Lake District, het Engelse wandelparadijs, en toen daar, naar aanleiding van zijn gedichten, uit alle windstreken wandelaars naar toe begonnen te komen, maakte hij zich er ongerust over dat al die mensen wel het Lake District kwamen verkennen, maar over het hoofd zagen dat ze in hun eigen omgeving ook heel mooi konden wandelen. Dat vond hij geen goede ontwikkeling.

Ik vond het wel grappig dat je zo nadrukkelijk het verschil in ervaring beschrijft tussen alleen lopen en in een groep. ‘Het ware wandelen komt eigenlijk pas tot stand als je de weg weet of als je achter iemand met een kompas aan loopt’.

Je ziet in de geschiedenis van het wandelen dat mensen vanaf het eerste begin veel in groepen zijn gaan lopen. Lang niet iedereen voelt zich er gemakkelijk bij om in zijn eentje te lopen. Als wandelaar ben je een volkomen buitenstaander. Je wordt, zelfs in Nederland, als je in je eentje een dorpje binnenloopt vaak met wat argwaan bekeken. Je hebt daar geen plaats. Je bent een buitenstaander. En het kan ook onveilig zijn, al speelt dat meer voor vrouwen dan voor mannen. Zelf loop ik uiteindelijk toch liever alleen. Dan ben je eigen baas en het is avontuurlijker. Maar eigenlijk leidt al dat zoek naar de route, al die beslissingen die je moet nemen, alleen maar af van waar het om gaat. De meest ontspannen en vrolijke wandeltochten heb ik in groepen gemaakt

Naar een nieuwe wandelwet

Nemo wandel-lobby wordt ondersteund door Groen Links

In de aanloop van de Tweede Kamerverkiezingen heeft Nemo naar alle politieke partijen een manifest gestuurd met oproep zich in te zetten voor een betere wet die de wettelijke status en de toegang van voetpaden regelt en beschermt. Hoewel verschillende partijen een bericht stuurden dat ze de Nemo-voorstellen zouden overwegen, heeft alleen Groen Links positief gereageerd door het thema van de Wandelwet op te nemen in hun verkiezingscampagne. Tijdens een bijeenkomst in Wageningen op 11 januari met Groen Links coryfeeën Femke Halsema, Wijnand Duyvendak, Marijke Vos en een groot aantal genodigden werden de voorstellen van Groen Links gepresenteerd. Nemo was aanwezig tijdens een rondetafelgesprek om haar ideeën over een Wandelwet toe te lichten. Als het aan GroenLinks ligt zullen er in de toekomst meer én sneller wandelpaden worden aangelegd: in 2007 is Nederland 1000 km wandelpaden rijker, en komt er een Wandelwet die het behoud en de toegankelijkheid van voetpaden regelt.

Wetgeving schiet tekort

De kritiek van wandelorganisaties op de huidige wetgeving is bekend. Wetgeving voor wandelmogelijkheden is zeer versnipperd en functioneert slecht. Het algemene belang van voetpaden wordt niet erkend. Voetpadennetwerken krijgen geen juridische status. De wegenleggers worden slecht bijgehouden. De handhaving van de Wegenwet ontbreekt omdat afgesloten openbare paden niet worden opgesteld. Gemeenten kunnen willekeurig paden zonder goedkeuring van de provincie aan de openbaarheid onttrekken. Bewijslast om openbaarheid aan te tonen kan door één gefingeerde tegenverklaring ontkracht worden. Kortom, bestaande wetten en met name de Wegenwet geven geen wettelijke bescherming aan voetpaden. Om de voetpaden te beschermen is een betere handhaving nodig en zijn wijzigingen van de wet noodzakelijk. Juist een terugtrekkende overheid is verplicht de plaatselijke overheden en wandelorganisaties de juiste instrumenten te geven.

Meer asfalt, minder voetpaden

Nieuwe autowegen, geen kilometerheffing, geen geld voor compensatie en inpassing. Het mobiliteitsbeleid van het kabinet Balkenende is een ramp voor de natuur, het milieu en de rust in Nederland. De nieuwe wegen en verbreding van bestaande wegen geven méér versnippering van natuurgebieden, afsluiten en verdwijnen van voetpaden, méér geluidsoverlast voor omwonenden en méér uitstoot van schadelijke stoffen. Terwijl veel mensen juist snakken naar meer rust en een schone lucht. Want geluidsoverlast leidt tot stress en luchtvervuiling is slecht voor de volksgezondheid.

Groene diensten

Een mooi landelijk gebied is onmisbaar voor aantrekkelijke wandel- en fietspaden. Maar het omgekeerde geldt ook. Wandelpaden zijn onmisbaar voor het draagvlak van investeringen in natuur, landschap en landbouw. Want als het publiek niet kan genieten, dan wil het ook niet betalen. Het ambassadeurschap door boeren is broodnodig. Enkele jaren geleden, toen VVD-lijsttrekker Zalm nog minister van Financiën was, riep hij dat boeren hun bedrijf moeten opgeven als zij op de wereldmarkt niet kunnen concurreren. Dat hardnekkig beeld van boeren die leven bij de gratie van subsidies verdwijnt als de wandelaar beseft dat de boer méér is dan een voedselproducent: hij of zij levert ook waardevolle groene diensten in de vorm van een aantrekkelijk landelijk gebied. GroenLinks wil daarom geen afbraak van de Europese landbouwsubsidies, maar een radicale vergroening daarvan. Zodat niet het produceren van overschotten wordt gesubsidieerd, maar de productie van groene diensten.

Subsidieregeling wandelpaden

Onderzoek van de Universiteit hier in Wageningen leert dat het overgrote deel van de boeren die eenmaal een wandelpad over hun land hebben, dat ook willen behouden. Maar dan moeten de afspraken en vergoedingen met de boer wél goed zijn geregeld. Er bestaat een goede basisregeling die boeren vergoedt voor de productieverliezen, betaalt voor de voorzieningen die ze moeten treffen (overstapjes e.d.) en ook een WA-verzekering zit in het pakket. Allemaal zekerheden die boeren het vertrouwen geven dat er ook met hún wensen rekening wordt gehouden. Al jaren geleden heeft een werkgroep van het ministerie van LNV aanbevolen om die regeling te versoepelen en uit te breiden. Het zou moeten gelden voor alle routes en niet alleen voor de langeafstandsroutes, agrariërs zouden de mogelijkheid moeten hebben om een contract van 5 jaar aan te gaan in plaats van 10 jaar. En de eenmalige bijdragen voor openstelling voor een contractperiode van 10 jaar zou verdubbeld moeten worden van 1 euro naar 2 euro per strekkende meter. Allemaal goede voorstellen om agrariërs over de streep te helpen. Maar geen van die voorstellen zijn doorgevoerd! Resultaat is dat er de afgelopen jaren slechts 45 km! wandelpad is gerealiseerd. Een dergelijk beleid kun je niet meer serieus nemen.

Regelingen wandelpaden over boerenland moeten niet ondergebracht worden bij het Wandelplatform zoals dat nu het geval is. Want nu kent het overgrote deel van de agrariërs de regeling niet eens. Het moet ondergebracht worden bij één loket waar boeren worden uitbetaald voor alle groene diensten. Daar kunnen dan de Europese, landelijke, provinciale en gemeentelijke regelingen en gelden in elkaar worden geschoven. Zo worden groene diensten wérkelijk een perspectief voor de boer. Daar waar agrarische natuurverenigingen nu al actief zijn, ligt het voor de hand dat zij een grote rol in de uitvoering krijgen toebedeeld. Want wie kunnen boeren beter overtuigen dan boeren zelf. Het ligt allemaal zó voor de hand. Maar de praktijk is helaas anders. De bureaucratie voor de aanvraag en uitbetaling van agrarisch natuurbeheer is op dit moment zó groot, dat de motivatie van agrariërs te veel op de proef wordt gesteld. Hier kunnen we veel leren van onze Engelse bureaus. Zij hebben met een geïntegreerd programma ter stimulering van agrarisch natuurbeheer, landschapselementen én wandelpaden vanaf het begin van de jaren negentig maar liefst 13.000 km grasstroken, 9600 km houtwallen en 1200 km wandelpad op agrarische gronden aangelegd. Zoals gezegd: in ongeveer dezelfde periode is in Nederland slechts 45 km over boerenland aangelegd!!

Ruimtelijke bescherming/bestemming wandelpaden

Elke vierkante meter in Nederland wordt vastgelegd in bestemmingsplannen. Voor wonen, werken en wegen. Maar wandelpaden zijn vogelvrij. Door landinrichting, industrieterreinen en nieuwe woonwijken zijn duizenden wandelpaden verdwenen en zijn stedelijke gebieden voor de wandelaar afgesneden van het landelijk gebied. Ooit was de bescherming en registratie van wandelpaden nog vastgelegd in de Wegenwet. Maar het laatste restje bescherming dat die wet nog gaf, is begin jaren negentig geschrapt.

De wandelbelangenorganisatie Nemo heeft veel werk verricht om de Nederlandse versie van het Engelse 'right of way' - recht op overpad - opnieuw in de wet te verankeren.

GroenLinks vindt het de moeite waard om dat idee op te pakken. Het Duitse Beieren heeft recent een soortgelijke wet ingevoerd. En in de Nederlandse wet bestaat al het recht op overpad in het geval dat je je eigen perceel niet kunt bereiken zonder over iemand anders perceel te lopen. Misschien kunnen we beter spreken van de invoering van een Wandelrecht. Niet zelden zijn het slechts enkele grondeigenaren die de realisatie van een wandelpad dwarsbomen. Dan zou zo'n wettelijk instrument uitkomst kunnen bieden.

Maar er zijn ook andere mogelijkheden

Waarom leggen we wandelpaden niet vast in gemeentelijke bestemmingsplannen, zodat ze wettelijk zijn beschermd? Dan kunnen ze niet zomaar geschrapt worden bij nieuw beleid. Er moet dan in ieder geval gezocht worden naar alternatieven. Nu wordt er vaak niet eens aan de wandel- en fietsbelangen gedacht. Zo heeft het beleid om onbewaakte spoorwegovergangen te sluiten grote gevolgen voor de wandelaar. Als de paden - en dus de overgangen - wettelijk beschermd waren, hadden de beleidsmakers met alternatieven moeten komen. Een ander mogelijk principe is het compensatiebeginsel, zoals dat nu ook in de Boswet is geregeld. Dat regelt de verplichting om elders voorzieningen te treffen die een doorgaande route garanderen. GroenLinks wil niet alleen bestaande paden vastleggen in gemeentelijke bestemmingsplannen, maar ook stroken grond 'bestemmen' voor wandel- of fietspaden. Groene en blauwe stroken die vanuit de stedelijke gebieden het landelijk gebied inlopen geven mensen de kans om aangenaam de stad uit te fietsen of te wandelen. Dat voorkomt dat mensen massaal de auto moeten pakken om een stuk te gaan wandelen. En geeft mensen de kans om de rust dicht bij huis te zoeken. Overigens moet het openbaar vervoer naar wandelgebieden - met name in de weekeinden - drastisch worden verbeterd.

Tekst: Groen Links

Steunpunt Voetpaden

Berichten uit het Wandeloverleg Noord-Holland

Gebiedsperspectief Tussen IJ en Z

Dit betreft een globale visie op nieuwe groenvoorzieningen in het gebied tussen Zaanstad, de IJmond en het Noordzeekanaal. In december 2002 is het eindconcept hiervan verschenen.

Hierin zijn de reacties verwerkt van o.a. het Wandeloverleg Noord-Holland, dat pleitte voor meer wandelmogelijkheden vanuit de woonomgeving, meer echte voetpaden en het opheffen van barrières. In een meer gedetailleerd plan zullen deze vragen verder worden behandeld.

Gebiedsperspectief Amstelveen

Een groenvisie (verschenen in januari 2003) voor het gebied onder Amsterdam, tussen Haarlemmermeerstad en het Amsterdam-Rijnkanaal. Ook hier is gezocht naar groengebieden en groene verbindingen en ook hier heeft het Wandeloverleg ingesproken.

 Belmermeer Een melding (januari 2003) over het steeds moeilijker wandelen op de noordoostelijke ringdijk van de Belmermeer, zuidoost van Broek in Waterland. Het pad dreigt ten onder te gaan aan yuppenhuizen en (schrik)draad. Het is niet openbaar, maar de aanwonenden hebben altijd wandelaars min of meer gedoogd. Ook nu nog is het met enige moeite mogelijk om hier te wandelen.

Spoordijk Vinkeveen

Na jarenlange actie heeft de NS in januari 2003 eindelijk toestemming verleend om te mogen wandelen tussen Wilnis en Demmerkse Kade. Hiermee is een belangrijke wandelschakel in de Ronde Venen veiliggesteld.

Gedeputeerd wandelen

In januari 2003 is het boekje uitgekomen 'Ik wist niet dat je hier zo mooi kunt wandelen'. Het is een verslag van een aantal wandelingen die gedeputeerde Hans Schipper in de zomer van 2002 in de provincie heeft gemaakt met een aantal belangstellenden. Hun commentaren (ook die van het Wandeloverleg) zijn in het boekje verwerkt. *Vincent Rottier*

Nieuws van de Vereniging

Algemene Ledenvergadering Vereniging Nemo

vrijdag 11 april 2003 in het Wandelcafé, Buurthuis 2e Uitleg, Prinsengracht 688, Amsterdam (bij Vijzelstraat)
De Jaarvergadering beslist over de toekomst van Nemo! Wandel mee, denk mee en beslis mee!

Agenda

1. vaststelling algemeen en financieel jaarverslag 2002.
2. debat over de toekomst van Nemo
3. vaststelling beleidsplan 2003.
4. bestuursverkiezing (het huidige bestuur stelt zich weer kandidaat)

Jaarverslag 2002

Wandelingen

Het aantal wandelaars op de zondagwandelingen is over de laatste paar jaar wel teruggelopen, maar toch rijden er meestal nog twee busjes elke zondag. De openbaar vervoerwandelingen met Alies zijn een succes. Net als de weekends en de weken, die altijd vol zitten en wachtljsten hebben. Ook de individuele wandelarrangementen lopen steeds beter. Daarom worden ze nu flink uitgebreid, met als thema wandelen in grensgebieden. Zie verder in deze nieuwsbrief. Ook werd er weer flink gewandeld in Polen, dat stond al in de vorige Polennieuwsbrief. In 2002 waren er 47 zondagwandelingen met 653 deelnemers; 11 openbaar vervoerwandelingen met 77 deelnemers, 4 weekends met 65 deelnemers, 5 wandelweken met 76 deelnemers, 8 individuele arrangementen in Nederland en 250 gasten in Polen: totaal 1129 deelnemers (in 2001 1191). Hoewel de zondagwandelingen allemaal doorgingen, daalde de deelname van 722 in 2001 tot 640 in 2002. Oorzaken zijn de toename van individuele wandelgroepjes, de populariteit van de Wandelpool en andere organisaties en de steeds grotere beschikbaarheid van routes en wandelinitiatieven op Internet. De weekends en weken zijn samen met de Polen-activiteiten de meest succesvolle en winstgevende activiteiten. De lange weekends met Pinksteren/Hemelvaart, de Waddenweekends en de drie weken in Wijlre/Ootmarsum waren volgeboekt en zijn zonder problemen verlopen. Vooral de belangstelling voor het Nemo Centrum in Polen is fors toegenomen: van 93 gasten in 2000, 155 gasten in 2001 tot 250 gasten in 2002. Vincent organiseerde twee cultuur-historische reizen naar Polen.

Belangenbehartiging

Nemo heeft zich op verschillende manieren ingezet voor het behoud en de toegankelijkheid van voetpaden: via het Wandeloverleg Noord-Holland, door de juridische testcase van het Scheperspad in Holten, via een onderzoeksproject over het functioneren van de Wegenwet en vooral door het signaleren en registreren van wandelknelpunten. De gesprekken over een mogelijke fusie met wandelvereniging Te Voet werden helaas afgebroken door Te Voet. Nemo trok zich terug uit de organisatie van de Groene Maand onder leiding van IVN, omdat de inbreng van Nemo in de Groene Maand (Voetpadendagen) niet werd ondersteund door het Wandelplatform en omdat het karakter van de Groene Maand sterk veranderde als onderdeel van de campagne Nederland Natúúrlijk. Daarmee verviel het accent op duurzame recreatie, dat oorspronkelijk het hoofdthema was. De gespannen relatie tussen het Wandelplatform en Nemo leidde tot een breuk tussen beiden. Nemo stapte uit het platform en de

detacheringsplaats voor het Nemo 'Meldpunt Voetpaden' bij het Wandelplatform werd opgezegd. Oorzaken waren: 1. De toezeggingen van het Wandelplatform-bestuur over de voortzetting van de Voetpadendagen via een convenant werden niet nagekomen. Wandelplatform gaf twee jaar achter elkaar geen steun aan de Nemo-plannen voor de Voetpadendagen, waardoor het evenement na 5 succesvolle jaren werd afgeblazen. 2. Conflict over de credits en rechten van de Nemo-activiteiten die onder de vlag van het Wandelplatform werden uitgevoerd. Nemo beschouwde deze als 'Nemo-activiteiten onder auspiciën van het Wandelplatform'. Nemo ging uit van de koepelfunctie van het Wandelplatform. Het Wandelplatform wilde echter in de koepel de centrale regie behouden en beschouwde de Nemo-activiteiten als eigen activiteiten. Nemo raakte haar activiteiten m.b.t. belangenbehartiging kwijt: Meldpunt, Voetpadendagen, Wegenwetproject, Groene Maand. Na de breuk met het Wandelplatform besloot Nemo haar activiteiten voor belangenbehartiging zelfstandig voort te zetten als Steunpunt Voetpaden. Eerste activiteit van het Steunpunt was een manifest over de Wegenwet aan alle politieke partijen van de 2^e Kamer en de provincies. Later is een gesprek geweest tussen de directeuren van Nemo en Wandelplatform waarin het conflict uitgesproken werd en afspraken werden gemaakt voor afstemming en samenwerking. Eind 2002 ontstond het idee een nieuw project op te starten vanuit de ervaringen van het Nemo Centrum in Polen, en dat toe te passen in Nederland, om te beginnen in Bergen NH en Nederhorst den Berg onder het motto 'het verlangen naar bergen'.

Vrije Wandelaar

De Vrije Wandelaar is als nieuwsbrief drie keer verschenen, waarvan één Polenspecial. Uit de enquête bleek dat het tijdschrift goed wordt gelezen en dat de leden het blad waarderen.

wandelcafé

Het Wandelcafé verzorgde een serie van drie avonden met speciale gasten over wandelkaarten, GPS en de geschiedenis van de cartografie. Daarnaast werden twee Polencafé's georganiseerd.

Het aantal Leden in 2002 nam toe en bedroeg 1328, waarvan 160 nieuwe leden.

Organisatie

Nemo kon in 2002 rekenen op het vaste team van Mathilde, Vincent, Peter en boekhouder Jaime, met Ton op kantoor als vaste vrijwilliger. Twee medewerkers, Bas en Iris, zochten een andere betrekking. Voor het verzorgen van mailings, het begeleiden van de wandelingen en het Polenproject beschikt Nemo over een groot aantal vrijwilligers. In januari 2002 is een nieuw verenigingsbestuur gekozen met Anneke Hesp als voorzitter, Feiko van der Veen als penningmeester en An Hoogerbrugge als secretaris. Bussen: De Witte Bus had zoveel mankementen dat besloten is de bus te verkopen. De overige bussen (Ruit, Blauw en Ford) hebben over het algemeen goed gereden en geen grote mankementen vertoond.

Ledenenquête

Het vorige bestuur had in 2001 een ledenenquête uitgeschreven. De resultaten werden gepubliceerd en uitgebreid toegelicht in de Vrije Wandelaar van het najaar. Wat opviel was de overweldigende steun en sympathie van de leden voor de activiteiten van het Nemo-team.

Beleidsplan 2003/2004

Het Beleidsplan Vereniging Nemo voor de komende jaren is een aangepaste versie van het meerjarig beleidsplan dat in 1999 en 2000 werd vastgesteld. Daarmee wordt het huidige beleid gecontinueerd en de activiteiten van de vereniging versterkt. Stichting Nemo voert het beleidsplan uit in opdracht van de vereniging Nemo binnen het kader van de statuten, de raamovereenkomst en het jaarcontract.

Doelstelling van vereniging en stichting Nemo

- 1. Het bevorderen van het vrij wandelen en het in en buiten rechte opkomen voor de belangen van wandelaars.*
- 2. Het bevorderen van de juridische en feitelijke toegankelijkheid van landelijke en stedelijke gebieden voor wandelaars.*
- 3. Het bevorderen van behoud en herstel van waardevolle landschappelijke, ecologische en cultuurhistorische elementen en structuren voor wandelaars.*
- 4. Het mogelijk maken van initiatieven om, zonder winstoogmerk, natuurvriendelijke en kleinschalige wandelingen te organiseren buiten de geijkte routes.*
- 5. Het geven van bekendheid aan, en het informeren over vrije wandelmogelijkheden en eventuele belemmeringen.*

Wandelen: Het continueren en uitbreiden van de dagwandelingen, weekends, weken en individuele arrangementen heeft prioriteit. De wandelingen zijn de basisactiviteit van de vereniging. Als aanvulling op het bestaande aanbod van wandelingen, wordt een reisprogramma ontwikkeld, met eigen reizen en arrangementen die passen in het Nemo-concept (wandelen, duurzaam, cultuur, agro/eco, vogel/natuurreizen). Ook het wandelaanbod vanuit het Nemo Centrum in Polen wordt uitgebreid.

Belangenbehartiging: Naast specifieke belangenbehartiging voor voetpaden (via het Steunpunt en het Wandeloverleg Noord-Holland wordt de lobby voor een nieuwe Wandelwet een speerpunt voor het komend jaar.

Feest 12 ½ jarig bestaan

In het gebouw van Roeivereniging De Hoop werd op grootste wijze het jubileum van Nemo gevierd met een tentoonstelling van foto's en verbodsbordjes, vier themawandelingen, optredens van leden en veel eten en drinken.

Polen-project

Het aantal bezoekers was een record, mede dankzij de KNNV-zomerkampen, de Leidenaren, het koor+aanhanger en de twee verzorgde Nemo-reizen van Vincent. Naast de uitbreiding van de gastenvoorzieningen (blokhut, café, 2 boilers, cv-haard) werd ook de schuur afgebouwd. Verder werd de Poolse stichting Nemo opgericht en werd het Molenhuis aangekocht door een aantal participanten. De vier optredens van het Nederlandse koor Mila waren een groot succes.

Polen: De activiteiten op het gebied van belangenbehartiging worden niet alleen ondergebracht in Nederlandse projecten maar ook in een project voor regionale ontwikkeling en betere wandelmogelijkheden in zuid-west Polen rond het Nemo Centrum in Stara Kamienica. De vereniging Nemo heeft de gemeente Stara Kamienica in Polen 'geadopteerd' als basis van uitwisseling en partnership om de regio rond het Reuzengebergte in Polen als wandelgebied te promoten en te ondersteunen. Het project in Polen biedt Nemo de gelegenheid ervaring op te doen met belangenbehartiging in de praktijk. Kern van het Polen-project is dat het bevorderen van wandelmogelijkheden functioneert als middel om waardevolle cultuurlandschappen daar te behouden. Het Nemo Centrum is mogelijk gemaakt door de participatie van leden. Het eigendom en beheer van het huis en de andere faciliteiten in Polen wordt ondergebracht in de Poolse stichting Nemo, opgericht in 2002. Nemo is alleen verantwoordelijk voor de projecten en de reizen in/naar Polen voor leden. Plannen van het Nemo Centrum voor 2003 zijn:

1. opzetten van wandelarrangementen met 'eten bij de boer'
2. oprichten van de wandel-academie met workshops, verhalenprogramma's en excursies
3. afbouwen en inrichten van de grote schuur
4. verbouwen van de kelder van het woonhuis tot groepsruimte/huiskamer
5. inrichten van het Molenhuis
6. restauratie en verbouw van de schuur van het Molenhuis (als groepsaccommodatie)
7. organisatie van de Hollandse Dagen (concerten in dorpskerken met foto-expositie)

Nieuwe projecten

Lokale projecten volgens het Nemo Polen-model

Eind 2002 ontstond het idee een nieuw project op te starten vanuit de ervaringen van het Nemo Centrum in Polen, en dat toe te passen in Nederland, om te beginnen in Bergen NH en Nederhorst den Berg onder het motto 'het verlangen naar bergen'. Er wordt voor de gemeente een toeristisch ontwikkelingsplan gemaakt, gericht op het verbinden van attracties wandelroutes, evenementen en plaatselijke activiteiten. Doel is recreatie toe te passen als middel voor duurzame ontwikkeling.

Duurzaam Toerisme Winkel

Met Stichting Collusie is afgesproken om hun Duurzaamheidswinkel (D-shop) bij het Waterlooplein in Amsterdam in te richten als Duurzaam Toerisme Winkel. Het wordt een gezamenlijk project waarbij Nemo de invulling gaat verzorgen met een toeristisch aanbod uit de regio Groot-Amsterdam gericht op:

1. sociaal toerisme (bijv. sociale bewegingen)
  2. cultuurhistorisch toerisme (bijv. architectuur, literatuur, buurttheaters)
  3. natuur (i.s.m. IVN, KNNV, heemtuinen, volkstuinten enz.)
  4. kennis/havens/industrie/wetenschap (i.s.m. museum Nemo)
  5. spiritualiteit en religie (Mirakelstad, allochtonen, joden)
- Nemo brengt haar deskundigheid in van o.a. stadswandelingen, Wandelcafé, Voetpadendagen, St. Aardige Huizen, Wandelpadenplan NH/Amsterdam en Polen-project.

Profiel en kernactiviteiten

De Nemo-organisatie zal zich scherper profileren als organisatie die opkomt voor struin- en zwerfmogelijkheden. Hieruit volgen de kernactiviteiten:

1. grensoverschrijdende dagwandelingen, weekends/weken en individuele arrangementen
2. campagne voor een Wandelwet die het behoud van voetpaden en het recht om te struinen/zwerven vastlegt
3. lokale toeristische ontwikkelingsprojecten waarbij toerisme bijdraagt aan duurzame ontwikkeling: Stara Kamienica Polen, Bergen NH en Nederhorst den Berg, vanuit Nemo Centra in Amsterdam (Westerpark en D-Shop) en in Polen.
4. loket/winkel voor duurzame recreatie in Amsterdam.

Publiciteitsmiddelen

1. Vrije Wandelaar Het blad kan als nieuwsbrief verder uitgebouwd worden als themanummer om de kernactiviteiten publicitair te ondersteunen.
2. Wandelcafé Hoewel het animo voor het Wandelcafé afneemt, zijn de twee-jaarlijkse Polen-café's een succes. De ruimte en de formule van de avonden zijn zeer waardevol. Waarschijnlijk zal het aantal bezoekers toenemen als de thema's zich toespitsen en aansluiten op de kernactiviteiten.
3. Internet wordt steeds belangrijker. De site zal worden vernieuwd en meer functies krijgen.
4. Huisstijl, folders In 2003 zal worden geïnvesteerd in een nieuwe huisstijl die past bij het profiel van Nemo. Van alle kernactiviteiten worden op professionele wijze folders ontworpen en gedrukt.

Personeel

De problemen met de I/D-regeling en de hogere kosten hiervan, zorgen voor een onzekere toekomst. Nieuwe vacatures kunnen niet worden ingevuld en nieuwe I/D-plaatsen kunnen niet meer worden aangevraagd. Nieuwe projecten moeten gericht zijn op het creëren van doorstroombanen en arbeidsintegratie.

